

Originalveröffentlichung in: *Polski słownik biograficzny* 27 (1983), S. 113-115
Online-Veröffentlichung auf ART-Dok (2023).
DOI: <https://doi.org/10.11588/artdok.00007526>

Podlacha Władysław (1875—1951), historyk sztuki, profesor Uniw. Lwow. i Wrocł. Ur. 4 XII, był synem Wincentego, «prywatnego oficjalisty», i Marii z Bieleckich na Bielanych pod Krakowem, gdzie ojciec jego matki Mateusz był nauczycielem w szkole jednoklasowej. Naukę w zakresie szkół średnich rozpoczął w Gimnazjum Św. Anny w Krakowie, ukończył zaś w III Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w r. 1895 zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniw. Lwow., na którym studiował historię pod kierunkiem Ludwika Finkla, a historię sztuki pod kierunkiem Jana Bołoz Antoniewicza. W czasie studiów korzystał ze stypendium Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (1896—8). Studia z historii sztuki uzupełniał na seminarium Mariana Sokołowskiego w UJ (1898—9). W r. 1900 podjął pracę nauczyciela gimnazjalnego, którą pełnił do r. 1917. Zatrudniony był najpierw jako zastępca nauczyciela w wyższym gimnazjum w Stryju (1901—4), następnie zaś jako rzeczywisty nauczyciel w szkole realnej w Śniatynie (1905—9). W tym okresie odbył kilkakrotnie podróże naukowe na Bukowinę (1905 i 1906), w czasie których z inicjatywy Jana Bołoz Antoniewicza rozpoczął studia nad sztuką cerkiewną. Od r. szk. 1909/10 był profesorem w tzw. oddziałach równorzędnych (filii) Gimnazjum IV we Lwowie; w r. 1913 złożył egzamin nauczycielski z historii i geografii przed lwowską komisją egzaminacyjną; korzystał z urlopu dla studiów naukowych w l. 1913/14 i 1916/17. W r. 1909 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy *Malowidła ścienne w cerkwiach Bukowiny* (1912), która jest nadal jedynym opracowaniem monograficznym tego tematu (jej części I i II wyszły w r. 1970 w Wiesbaden w przekładzie G. Nandriśa). Przed ukazaniem się drukiem rozprawy doktorskiej P. ogłosił w języku niemieckim trzy, wiążące się z malowidłami bukowińskimi, artykuły: *Das heilige Abendmahl in den Wandgemälden der griechisch-orientalischen Kirchen in der Bukowina* („Kunstgeschichtliches Jahrbuch” 1910), *Die Göttliche Liturgie in den Wandmalereien der bukowiner Klosterkirchen* („Zeitschrift für christliche Kunst” 1910) i *Abendländische Einflüsse in den Wandmalereien der griechisch-orientalischen Kirchen in der Bukowina* (tamże 1911). W r. 1916 habilitował się na Uniw. Lwow. i został docentem prywatnym historii sztuki średniowiecznej ze specjalnym uwzględnieniem krajów wschodnioeuropejskich.

W r. 1919 został P. mianowany profesorem

nadzwyczaj. historii sztuki nowożytnej na Wydziale Filozoficznym Uniw. Lwow., a w r. 1922 profesorem zwyczaj.; od podziału Wydziału Filozoficznego 28 VII 1924 kierował seminarium i Zakładem Historii Sztuki Polskiej i Wschodnio-Europejskiej, przekształconym w r. 1925 w Instytut, a od r. 1933/4 w Zakład Historii Sztuki Nowożytnej Polskiej i Wschodnio-Europejskiej na Wydziale Humanistycznym; na tym stanowisku pozostał do zajęcia Lwowa przez Niemców 26 VI 1941. Pełniąc wiele funkcji ogólnouniwersyteckich, był członkiem Komisji Bibliotecznej (1924/5 — 1926/7), członkiem Zarządu Powszechnych Wykładów Uniw. i Politech. z ramienia Uniwersytetu (1924/5), członkiem państwowej komisji egzaminacyjnej dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich i (1925/6 — 1932/3) dziekanem w l. 1930/1 i 1931/2, a w r. 1932/3 prodziekanem Wydziału Humanistycznego, oraz prezesem komisji egzaminów magisterskich Wydziału Humanistycznego, od r. 1926/7 kuratorem Koła Historyków Sztuki Studentów Uniw. Lwow. oraz od r. 1933/4 kierownikiem pracowni rysunkowej prowadzonej przez Zygmunta Radnickiego. Od r. 1917 wykonywał również pracę zawodową w muzealnictwie: w l. 1917—22 był kustoszem Miejskiego Muzeum Przemysłu Artystycznego we Lwowie, a w r. 1922 kustoszem w Muzeum im. Lubomirskich przy Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich.

Zainteresowania badawcze P-y skupiły się na malarstwie średniowiecznym oraz na teorii i metodologii historii sztuki. W r. 1909 z inicjatywy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, wspólnie z Zygmuntem Batowskim i Władysławem Tatarkiewiczem, podjął się opracowania *Historii malarstwa polskiego*, mającej stanowić tom X przetłumaczonej z angielskiego przy udziale Jana Kasprowicza „Historii malarstwa” H. Macfalla, ukazującej się pod redakcją Tadeusza Piniego. W związku z tym odbył w r. 1910 podróż do Niemiec dla zebrania materiału porównawczego, a następnie — otrzymawszy dwukrotnie stypendium AU z fundacji Wiktora Osławskiego — przebywał w l. 1912/13 w Berlinie; immatrykulowany tam jako zwyczaj. słuchacz uniwersytetu berlińskiego, uczęszczał na wykłady i ćwiczenia A. Goldschmidta i W. Weisbacha dla zaznajomienia się z metodami badań i dydaktyki. Prowadził też badania we Wrocławiu, Poznaniu i Gnieźnie, Płocku, Sandomierzu, Warszawie i Kijowie, w l. 1913/14 z kolei w Pradze, Karlsteinie i Mediolanie oraz na Podkarpaciu. Wybuch pierwszej wojny światowej przerwał druk wydawnictwa; z na szeroką skalę zakrojonych dzieł malarstwa średniowiecznego pióra P-y (11 rozdziałów) ukazały się tylko cztery pierwsze w trzech zeszytach (1913—14). W zakresie malarstwa miniaturowego ogłosił

szereg studiów monograficznych: *Miniatury tyńskie ksiąg liturgicznych* („Księga pamiątkowa ku czci B. Orzechowskiego”, Lw. 1916), *Miniatury Psalterza floriańskiego* (1928 i 1939) oraz *Miniatury rękopisu zwanego Modlitewnikiem Władysława Warneńczyka* (Lw. 1928), a przede wszystkim wykonał pierwsze w nauce całościowe opracowanie miniatur śląskich w. XIII i XIV w tomie III „Historii Śląska” (wyd. PAU 1936), poprzedzone ponownym pobylem w Niemczech (1927—8). Zainteresowaniom teoretycznym i metodologicznym dał wyraz m. in. w rozprawach: *Niektóre zagadnienia nowoczesnej historii sztuki*, *Uwagi z powodu książki H. Tietzego*, „*Die Methode der Kunstgeschichte*”, Leipzig 1913 („Kwart. Hist.” 1915) i *O przyszłość historii sztuki* („Nauka Pol.” 1919), poświęconej organizacji studiów uniwersyteckich w odrodzonej Polsce, we wnikliwej recenzji pierwszego zeszytu „*Cracovia artificum*” Jana Ptaśnika („Roczn. Krak.” T. 19: 1923), uzasadniając — na marginesie zagadnienia przynależności narodowej artystów — odrębność polskiej sztuki średniowiecznej jako zjawiska społecznego, oraz w referacie *Historia sztuki a historia kultury* („Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu” Lw. 1925), broniącym autonomii historii sztuki.

Członek korespondent PAU (od 28 V 1920) oraz współpracownik Komisji Historii Sztuki PAU (dekret 19 I 1917) i sekretarz utworzonego w czerwcu 1920 jej oddziału lwowskiego, był P. ponadto członkiem czynnym i sekretarzem Wydziału I Filologicznego w powołanym do życia 20 III 1920 Tow. Naukowym we Lwowie, a w ramach Wydziału należał do utworzonej 6 XII Sekcji Sztuki, następnie od 10 I 1922 Sekcji Historii Sztuki i Kultury, w której przez lata zastępował przewodniczącego i na koniec jej przewodniczył (1938). Ponadto współpracował z Krajowym Gronem Konserwatorów Galicji Wschodniej, w którym od 24 IV 1917 pełnił obowiązki sekretarza sekcji zabytków historii, od r. 1920 był członkiem Rady Rewindykacyjnej przy Biurze Prac Kongresowych, członkiem Okręgowej Komisji Konserwatorskiej (1925—33), przewodniczącym Lwowskiej Okręgowej Rady Muzealnej (1925—8), przewodniczącym kolegium znawców sądowych dla ochrony prawa autorskiego z zakresu sztuk plastycznych (1925—33), członkiem Rady Sztuk Pięknych przy Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1925—8), członkiem współpracownikiem Polskiego Instytutu Sztuk Pięknych (1927—33), członkiem Związku Historyków Sztuki.

W czasie drugiej wojny światowej od 1 XII 1942 pełnił obowiązki dyrektora Muzeum Historycznego m. Lwowa, biorąc równocześnie udział w tajnym nauczaniu uniwersyteckim w zakresie historii sztuki. Po opuszczeniu Lwowa

wiosną 1946, objął jako profesor zwyczaj. historii sztuki katedrę historii sztuki w Uniw. Wrocław., przy której zorganizował Zakład Historii Sztuki. W r. 1948 z ramienia Wrocławskiego Tow. Naukowego, razem z Karolem Maleczyńskim, prowadził badania w rejonie góry Sobótki i okolicy. We Wrocławiu był członkiem zwyczaj. I Wydziału Nauk Filologicznych Wrocławskiego Tow. Naukowego (1947) oraz inicjatorem, organizatorem i do końca swego życia czynnym przewodniczącym działającej przy Wydziale od r. 1948 Komisji Historii Sztuki. Zainteresowaniem teoretycznym i metodologicznym pozostał wierny również po drugiej wojnie światowej. W krótkim i trudnym okresie wrocławskim opublikował: *Z zagadnień historii sztuki (Społeczno-poznawcza funkcja sztuki)* („Nauka i Sztuka” T. 3: 1947) i *Henryk Wölfflin i jego teoria sztuki* („Spraw. Wrocław. Tow. Nauk.” 1948 i odb. 1949). Obie te rozprawy jak i referowana na posiedzeniu Wrocław. Tow. Naukowego, ale niedrukowana praca *Dialektyka malarstwa impresjonistycznego* (1949) stanowią fragmenty wielkiego podręcznika z zakresu metodologii historii sztuki, przygotowywanego przez P-ę od r. 1912 (wówczas zatytułowanego *Zadania historii sztuki*); treść jego była z kolei wielokrotnie przedmiotem wykładów uniwersyteckich P-y na temat teoretycznych założeń historii sztuki. W r. 1949 przedstawił na posiedzeniu II Wydziału Tow. Naukowego Warszawskiego konspekt ostatecznej wersji podręcznika pod tytułem *Historia sztuki, jej założenia i metody badawcze*. Całość dzielił P. na trzy części: 1. *Zagadnienie metody i rozwój pojęć historii sztuki* (na tle dziejów jej jako odrębnej dyscypliny naukowej), 2. *Cele i środki pracy badawczej*, 3. *Zasadnicze typy sztuki* (maszynopis dzieła liczący 700 stron znajduje się w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu).

Naukę o sztuce dzielił P. za M. Dessoirem i E. Utitzem na ogólną, historyczną i systematyczną. Zgodnie z J. Bołoz Antoniewiczem przyjmował, że dzieło sztuki jest czynem duchowym, a nie zabytkiem archeologicznym, dlatego też starał się wyjaśnić proces duchowy, któremu ono zawdzięcza swoje powstanie. Pragnął ugruntować psychologiczny charakter historii sztuki. Kładł nacisk na formę i ekspresję; szeroko uwzględniał różnorakie funkcje dzieła sztuki: poznawcze, społeczne, religijne, moralne itp. We wszystkim, co pisał i mówił, miał P. wysokie poczucie odpowiedzialności, a słowa jego zawsze nacechowane były godnością i powagą. Jednakże niepomyślnie okoliczności jego życia, jak również wysokie wymagania, jakie sam sobie stawiał, sprawiły, że ani nie ukończył rozpoczętej przed pierwszą wojną światową pracy nad średnio-wiecznym malarstwem polskim, ani nie wydał drukiem głównego dzieła swego życia o teore-

tycznych podstawach historii sztuki. P. był wybitnym znawcą fotografii i praktykiem na tym polu, interesował się też żywo muzyką i literaturą. Wrażliwy na piękno, z natury był nieśmiały i w sobie zamknięty. W obejściu umiał być bezpośredni i prosty. P. wykształcił kilka generacji historyków sztuki, do których należą m. in.: Mieczysław Treter, Mieczysław Gębarowicz, Władysław Terlecki, Anna Majerska, Ksawery Piwocki, Zbigniew Hornung, Jerzy Güttler, Helena Blumówna, Maria Rzepińska. Zmarł 20 XII 1951 we Wrocławiu; pochowany został na cmentarzu przy ul. Buiwida. Był odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1932).

Z małżeństwa z Elżbietą z Nestorowiczów P. pozostawił syna Wincentego, magistra inżyniera.

W r. 1953 Biblioteka Muzeum Narodowego w Warszawie zakupiła księgozbiór P-ego (ok. 430 pozycji).

Portrety: olejny pędzla Marii Dolińskiej w dawnym Muz. Baworowskich we Lw.; Szkic ołówkiem Bronisława Wiktora, Wr. 1950, własność prywatna; Szkic rysunkowy Mariana Olszewskiego i fot. w posiadaniu Heleny Blumówny; — W. Enc. Powsz. (PWN); Słown. Pracowników Książki Pol., (E. Woronczak); — Bochnak A., Zarys dziejów polskiej historii sztuki, Kr. 1948 s. 31—2; Fischer A., Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Zarys dziejów, Lw. 1927 s. 70, 105, 111; Hornung Z., Władysław Podlacha 1875—1951, w: Księga ku czci W. P-y, Wrocław. Tow. Nauk., Rozpr. Kom. Hist. Sztuki, Wr. 1957 s. 7—21 (m. in. bibliogr. prac P-y oprac. przez Wincentego Podlachę, fot.); Księga pamiątkowa 50-lecia Gimnazjum im. Jana Długosza we Lwowie pod redakcją W. Kucharskiego, Lw. 1928 s. 71; Nandriş G., Christian Humanism in the Neo-Byzantine Mural-Painting of Eastern Europe, Wiesbaden 1970; Piwocki K., Lwowskie środowisko historii sztuki, „Folia Historiae Artium” T. 4: 1976 s. 117—24; toż. w: tenże, Sztuka żywa, Wr. 1970 s. 166—78; tenże, Władysław Podlacha, Wspomnienie pośmiertne, „Biul. Hist. Sztuki” R. 14: 1952 s. 75—6 (fot.); S. K., Władysław Podlacha (1876—1951), „Ochrona Zabytków” R. 5: 1952 s. 143—4; Zlat M., O twórczości i poglądach W. P-y (1875—1951), w: Myśl o sztuce, Materiały sesji zorganizowanej z okazji czterdziestolecia Stowarzyszenia Historyków Sztuki, W. 1976 s. 295—311 (fot.); tenże, Władysław Podlacha (1878—1951), „Biul. Hist. Sztuki” R. 24: 1962 s. 418—19 (fot.); — Kron. Uniw. Lwow., II: 1898/9—1909/10, Lw. 1912 s. 512; toż, 1921/2, Lw. 1932 s. 6; toż 1922/3, Lw. 1926 s. 32; Skład Uniw. Lwow., 1917/18—1939/40; Szmataczmy Król. Galicji, 1901—14; — „Kwart. Hist.” R. 31: 1917 s. 556, R. 32: 1918 s. 133, R. 33: 1919 s. 161, R. 34: 1920 s. 199, R. 35: 1921 s. 202, R. 36: 1922 s. 260; „Roczn. PAU” 1912/13 s. 209, 1913/14 s. 133, 1916/17 s. XLVIII, 1919/20 s. XI; „Spraw. Tow. Nauk.-we Lw.” T. 1: 1921 s. 35—6; „Spraw. Wrocław. Tow. Nauk.” R. 6: 1951 (nekrolog); — Arch. PAN w Kr.: Korespondencja Sekretariatu Generalnego AU 1912 nr 360 i 415, 1913 nr 508, 1914 nr 301, 1917 nr 38, 1920 nr 382 i 645, 1928 nr 1543, 1929 nr 267, 1932 nr 1251, 1934 nr 1036; Arch. Uniw. Wrocław.: Akta osobowe P-y; Zakł. Narod. im. Ossol., we Wr.: Dział Rękopisów (rkp. W. P-y); — Informacje Zbigniewa Nykła z Warszawy.